

בע"ה, יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל תשע"ז

שורות ארוכות / הרב יעקב פישר

אני שומע כל מיני קולות, ורואה כל מיני מראות, וקורא שורות ארוכות ארוכות.

קולות ומראות ושורות ארוכות.

שומע ורואה וקורא.

קורא שורות ארוכות ושחורות ועושה לי מהן קצרות.

רואה מראות ובונה לי מהם חלומות.

שומע קולות ומלחין לי מהם שתיקות ודממה

וכותב לי מילים שאחרי מלחמה.

מילים שאחרי מלחמה,

מילים כמו ים;

צרבות מלח, צופנות סוד,

מילים כמו ים;

מנקזות נחלים של דמעות חמות אל נבכי תהומות.

מילים כמו ים;

אף הן ממש כמותו –

גואה ושפל, לא עונה –

רק שואל ושואל ...

ויורד ועולה, לא עוצר;

ואוצר ופולט ושולה,

חיים בתוכו סוגר וכולא
והים איננו מלא.

מילים שאחרי מלחמה,
מילים כמו גלים;

מתגבהים, מתנפצים –
נוהמים מן הים;

מילים כמו גלים –

מורידים, מעלים מנפצים –
נושאים דְּכָיִם.

מילים שאחרי מלחמה.

מילים זוכרות, מילים נוגעות, מילים אחרונות.

מילים פוצעות, מילים זועקות, מילים שותקות.

מילים בלי צבע, ללא מנגינות,

אבק דרכים מכסה זיכרונות.

מילים כמו גלים,

פוגעות וחוזרות ללא סוף,

ונותרנו עם שחר עזובים כמו חוף.

קראתי פעם:

"המלחמות אמנם מקבלות את שמן בדיעבד, אבל שמות המתים ידועים תמיד
מראש"¹

קראתי אז את המילים כמו רואה תצלום,

כמו קורא מספרים ברשימה של תשלום;

קראתי אז –

ולא הבנתי כלום.

---

¹ יובל אלבשן 'תמיד פלורה', עמ' 83

אבל זה לא הפריע לי להיפגע,
לחטוף מכות,
לראות מאז מול עיני-לב
שורות ארוכות ארוכות.
הנה מוטלים הם שמותינו
ידועים כל כך מראש,
ורק המלחמות שעוד תבאנה
נטולות שמות.

שמעתי פעם אם שכולה אומרת:

"ממש קשה לי ביום הזיכרון בהר הרצל עם כל ההמונים.
אני חשה צורך להתייחד עם יוני שלי בשקט. להיות אתו – רק אני והוא.
השנה כבר חשבתי לא להגיע אל בית העלמין עם כולם.
ופתאום הרהרתי: ומה אם יוני יראה את כל המוני ישראל עולים ופוקדים את
קברי יקיריהם, ואז הוא יחפש אותי ביניהם...
ומה אם הוא ישאל: ואיפה אמא של יוני?
אז הלכתי.

לא אוהבת המוניות. משתדלת לא להגיע לעצרות, לאספות, לחגיגות ולטקסים.
כך זה היה כבר כשיוני היה בגן הילדים. לא רציתי להגיע למסיבות.
ואז, כאשר התקיימה מסיבת חנוכה ואני לא הגעתי, כי הכרתי כבר את כל
השירים על 'נר לי נר לי...' ואת הריקוד הזה עם כפות הידיים הקטנות על הראש
כמו נר.

נזכרתי איך הרגשתי כשהגננת סיפרה לי שכל האימהות הגיעו, ועל יוני שלי
ששאל בעיניים שטופות דמע: ואיפה אמא של יוני?
אז הלכתי."

כך שמעתי פעם אם שכולה אומרת,

ומאז השורות עוד יותר ארוכות

וההמונים אל ההר עוד עולים

והאם עוד שבה ואומרת,

והשיירה עודנה עוברת.

ומאז עוד אני רואה ילדים
והם כל כך שונים זה מזה;
יש בנים יש בנות,
ויש לכולם כפות ידיים קטנות.
וגם אם כולם בגן ביחד
והם כל כך חמודים,
הם נראים לי מאז כל כך בודדים.
כל ילד שונה ומיוחד –
בקומה, במראה, בצורה ובצבע,
לכל ילד אישיות משלו ואופי וטבע,
ואבא ואמא ורקע ומשפחה;
יש שבסביבה עשירה זכה
ויש שצמח על רקע עוני –
כל אחד יחיד ומיוחד
ובודד הוא ויש בו שוני;
וכולם מאז בדמע
בתוכי שואלים:
ואיפה אמא של יוני?

ובספר 'תיאום כוונות' שומע הרב חיים סבתו ארבע מילים: "אתה חזרת, איפה דב?"

מאה שישים ושבעה עמודים יש בספר הזה ועשרות אלפי מילים.

אבל אני קורא שורות ארוכות
ומילים ששותקות
ושומע רק ארבע שעולות מן האוב:
"אתה חזרת, איפה דב?"
מילים שאף פעם לא נאמרו

מפי הורים שכולים
כי יש להם שפה אך אין להם מילים.
מילים ששותקות בכאב עצור ואצור
ועל כן ישמע קולן
בקול רם וצועק וברור:
אתה חזרת, חייית, בניית
כמו כל הגברים,
אתה חזרת –
איפה כל החברים?
אתה חזרת,
ואיפה רפי ודני ואמציה ומשה ובני ושריאל ואשר –
שורות ארוכות
ואיש מהם לא חוזר
ואיפה כולם?
נדם קולם, כבה הנר;
אתה חזרת –
איפה אבנר?

אומרים לי: תתבגר. מספיק כבר עם ההתרפקות הזו על הזיכרונות, על
המלחמות, על הנופלים. די לבכות.

מציעים לי: תתגבר. אל תתחפר. צא מזה. לא צריך כל כך הרבה
להיזכר, תהיה קצת אחר. המדינה כבר כמעט בת שבעים, וגם אתה כבר לא
ילד. אל תחשוב כל כך עמוק, הנח לזיכרונות לחמוק. בורות שיחין ומנהרות אל
תחפור; צא מזה, אחי, לך קדימה, תזרום, בקצה המנהרה יש אור.

"בְּמִסְתָּרִים תִּבְכֶּה נַפְשִׁי מִפְּנֵי גֹהַ וְדַמְעַתְּ דָּמְעָה וְתִרְדַּע עֵינַי דְּמָעָה כִּי נִשְׁבָּה
עֶדְרָד' " (ירמיה יג, יז).

"אמר רב שמואל בר איניא משמיה דרב: מקום יש לו להקב"ה ומסתרים שמו. מאי מפני גוה? אמר רב שמואל בר יצחק: מפני גאוותן של ישראל שניטלה מהם ונתנה לעובדי כוכבים. רב שמואל בר נחמני אמר: מפני גאוותה של מלכות שמים שניטלה.

ומי איכא בכיה קמיה הקב"ה?! והאמר רב פפא אין עציבות לפני הקב"ה שנאמר: הוד והדר לפניו עוז וחדוה במקומו. לא קשיא – הא בבתי גוואי הא בבתי בראי" (חגיגה ה ע"ב).

מקום יש לו להקב"ה ומסתרים שמו, שם הוא בוכה. ב"בתי גוואי", בבתי הפנימיים, שם - "במסתרים תבכה נפשי מפני גוה ודמע תדמע ותדך עיני דמעה", שם הוא בוכה. אך גם "בתי בראי" יש לו להקב"ה, בתי חיצוניים. לשם הוא יוצא, כביכול, כשאיננו רוצה עוד לבכות. שם – "הוד והדר לפניו עוז וחדוה במקומו"; שם יש אור, שם השמחה שורה, שם – בבתי בראי, שם – בקצה המנהרה.

ואמרתי אני אל נפשי: מה הוא אף אתה. צא מבתי גוואי שלך אל בתי בראי אף אתה.

כך תתבגר, כך תתגבר, אמץ את השיטה, על מעיין של זיכרונות ודמע תהיה לך שליטה. ומאז אני יוצא מזה, אחי, ומאז אני זורם, ועוד קצת עוז וחדוה במקומו, ועוד קצת אור אני תורם.

כך למשל: לא קורא יותר ספרים שהם "בתי גוואי". מסדר ספרים על מדפים לקראת פסח, מנקה אבק. ואני יודע: המון "בתי גוואי" בדרך, סכנה – כל תמונה, כל ספר – ממש מור"ק. על מדף ספרי הזיכרון יש לדלג, לזרום אחי, לא לתת לזיכרונות לפרוץ מן הדפים, בלי דמעה, בלי בְּכִי.

אבל הזיכרונות עושים דרכם החוצה וזוחלים להם קמעא קמעא, ואותי הם מאיימים ליטול עמם אל תוך הספר פנימה. "בתי גוואי". ויש להם, לזיכרונות, ריחות של מלחמה – שמן וגריז, ופיח ועשן, וחמיצות סרבול, ומנשבות במ רוחות של מלחמה – כדרך שב"בתי גוואי" מקובל.

עובר אל המגירה, בורח אל "בתי בראי". שם כלי כתיבה מפוזרים, פתקים, שום דבר פנימי של קבע, הכל ארעי. עובר אל המגירה, ופתאום גם

שם יש ריח, וגם שם תמונה, ופתק שצורב בלב, ומכתב צובט, ופתאום גם שם "בתי גוואי", גם שם חשוף בלי הגנה.

אז לא רוּצה יותר ספרים של זיכרון ולא ספרי שירה, ולא מוצא יותר פתקים ולא ריחות ולא תמונות, סוגר את המגירה. כי כל ספר – "בתי גוואי", על כולם ליבי דין. רוצה אל המקום הכי "בראי" שיש, ללא התמודדות, ללא חיטול, שולף מן המדף ספר על מאכלים – ספר בישול. לא מחפש דבר, הכול כל כך "בראי", כלום אינו מתאים, פותח באקראי בפרק על הסלטים. וכך היא כותבת, שְׁרִי אַנסקי בספרה "אוכל, ספר המתכונים הגדול":

יום כיפור היה חג שאהבתי מאוד. כל תושבי השכונה, בבגדים לבנים ובנעלי התעמלות, היו עולים בתהלוכה נהדרת על ההר של האוניברסיטה העברית. שם, בתוך מבנה בצורת כיפה לבנה, היה בית הכנסת שלנו. הגדולים היו מתפללים, ואנחנו, הילדים, היינו משתוללים, מטפסים על הכיפה, מנסים לצום, מראים זה לזה את הלשון היבשה ומשחקים במחבואים. מתחת למבנה בית הכנסת היה ספסל אבן, מוסתר בין השיחים, שהשקיף על השכונה שלנו. שם הייתי מתחבאת ומבקשת בקשות מא-לוקים. גם כשגדלתי והפסקתי לשחק מחבואים, המשכתי לשבת על אותו ספסל ולבקש בקשות. ביום כיפור של שנת 1973 ביקשתי שם מא-לוקים שימצא לי חבר. באותו רגע גילה אותי אחי הגדול ראובן ושאל עם מי אני מתלחשת. גיליתי לו. אבל לא גיליתי את הבקשה המיוחדת הזאת, כי ידוע שאם מגלים את הבקשות הן לא מתקיימות. אחר כך שאלתי אותו מה הדבר שהכי בא לו לאכול עכשיו. הוא לא רצה לגלות ואפילו כעס קצת. אבל אחרי שהתחננתי הוא אמר, "סלט ירקות קצוץ דק, עם הרבה שום, מיץ לימון, פטרוזיליה ופלפל חריף קטן".

אחרי שהלך ירדתי מההר דרך השדות, כדי שלא יראו אותי, והכנתי לי סלט כזה. לא מצאתי פטרוזיליה במקרר אז קטפתי בגינה של השכנים. אם כבר חטא, נוסף גם פשע. בזמן שאכלתי, צלצל הטלפון. רעדתי מפחד. הייתי בטוחה שזה א-לוקים שרוצה להגיד לי שהוא הולך להעניש אותי, אז לא ענית. החבאתי מהר את הקליפות של הירקות, שטפתי, ניגבתי והחזרתי את הכלים למקום. אבל אז שוב צלצל הטלפון. מישהו ביקש לדבר עם אחי הגדול. אמרתי לו שהוא בבית הכנסת, והוא אמר שארוץ לשם מיד ואגיד לו להתקשר ליחידה שלו ושארשום מספר טלפון. אמרתי לו שאני לא יכולה לרשום כי זה יום כיפור. ואז הוא כמעט צעק, "אל תבלבלי את המוח, יום כיפור בוטל! תביאי עט ותרשמי".

עם הפתק ביד רצתי לבית הכנסת. "יום כיפור בוטל", צעקתי לכולם. לאחי אמרתי לרוץ הביתה ולהתקשר ליחידה שלו. הוא הסתכל לי עמוק בעיניים ואמר: "את אכלת סלט". זה היה הדבר האחרון שהוא אמר לי. הוא לא חזר יותר הביתה לעולם.

אני לומד לקח – בתהליך הזרימה שלי, אחי, לפתוח ספר לא כדאי; כל ספר בחזקת סכנת "בתי גוואי". וכשאני מעצמי הפנימי יוצא ונמלט, אפילו בספר בישול מוצא יום כיפור, מרגיש קצוץ כמו סלט.

אני שומע כל מיני קולות, ורואה כל מיני מראות, וקורא שורות ארוכות ארוכות.

קולות ומראות ושורות ארוכות.

שומע ורואה וקורא.

קורא שורות ארוכות ושחורות ועושה לי מהן קצרות.

רואה מראות ובונה לי מהם חלומות.

שומע קולות ומלחין לי מהם שתיקות ודממה

וכותב לי מילים שאחרי מלחמה.

*